

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З АДАПТИВНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті розглядається зміст та особливості професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивної фізичної культури у Російській Федерації. Аналізуються державні освітні стандарти вищої професійної освіти в історичному контексті. З'ясовано вплив соціально-економічної ситуації в Російській Федерації на розширення номенклатури спеціальностей з різних напрямів у сфері фізичної культури та спорту.

Протягом багатьох років у Росії сформувалася певна система підготовки фахівців для сфери фізичної культури й спорту, яка включає в себе систему підготовки кадрів у структурі Міністерства освіти Росії й галузеву систему підготовки кадрів Комітету з фізичної культури, спорту й туризму Росії.

Підготовка фізкультурних кадрів з вищою освітою у структурі Міністерства освіти Росії здійснюється на факультетах фізичної культури і педагогічних університетів та інститутів, класичних і технічних університетів; в інститутах фізичної культури в структурі названих вище університетів; на відділеннях фізичної культури в нефізкультурних вищих навчальних закладах. За даними Ю.Д. Железняка, з позицій сьогодення факультетів та інститутів налічується більше 75, відділень – близько 20 [1: 47].

Науковці (Ю.Д. Железняк, О.Л. Воробйова, В.М. Мінбулатов, В.Н. Потапов, П.Г. Смирнов) вважають, що визначилася чітка тенденція до переходу факультетів у статус інститутів фізичної культури в структурі університету, а відділень – у статус факультетів фізичної культури.

Мета дослідження – з'ясувати деякі особливості підготовки майбутніх фахівців з адаптивної фізичної культури в Російській Федерації.

За даними Ю.Д. Железняка, підготовка кадрів з вищою освітою у структурі Спорткомітету Росії проводиться в 14 академіях і інститутах фізичної культури й філіях цих вищих навчальних закладів [1: 47].

Із середини 90-х років ХХ століття професійна фізкультурна освіта здійснюється на підставі державних освітніх стандартів вищої професійної освіти (ДОС ВПО) з кожної спеціальності (дипломований фахівець) і напряму (бакалаврат, магістратура) і середнього (коледжі). У цей період були створені навчально-методичні об'єднання (НМО) з окремих або декількох спеціальностей – державно-суспільні об'єднання в системі вищої й післявузівської освіти Російської Федерації. В основні функції НМО входить участь у розробці проектів державних освітніх стандартів вищої професійної освіти (ДОС ВПО), вимог до рівня підготовленості випускників, змісту основних і додаткових освітніх програм, зразкових навчальних планів і програм; у ліцензуванні, атестації й акредитації навчальних закладів; у створенні навчальної й методичної літератури; у підготовці пропозицій щодо вдосконалення навчального процесу; в організації кадрового, методичного й матеріально-технічного забезпечення навчального процесу у вищих навчальних закладах; у проведенні конференцій, семінарів і нарад із проблем освіти, студентських олімпіад і конкурсів.

Наявність двох систем у структурі фізкультурної професійної освіти стало основою для створення НМО з освіти в галузі фізичної культури на базі Російської державної академії фізичної культури й НМО з фізичної культури вищих педагогічних навчальних закладів на базі Московського педагогічного університету. НМО на базі РДАФК поєднувало всі фізкультурні вищі навчальні заклади, НМО на базі МПУ – всі вищі навчальні заклади, що мають факультети фізичної культури й кафедри фізичного виховання.

Як зазначає Ю.Д. Железняк, у процесі співробітництва двох НМО в 1992 році були розроблені "Освітньо-професійна програма базової вищої освіти з напрямку Г-19 – "Фізична культура", академічний ступінь бакалавра й у 1994 році – ДОС ВПО з напрямку 521900 – "Фізична культура", кваліфікаційний академічний ступінь – бакалавр [1: 47]. Була єдиною назва спеціальності ДОС ВПО: 022300 – "Фізична культура й спорт", різнилися кваліфікації: "Фахівець із фізичної культури й спорту" – для інститутів фізичної культури й "Педагог з фізичної культури" – для факультетів фізичної культури, а також структура й зміст Держстандартів.

Розглянутий період можна назвати епохою ДОС ВПО першого покоління. Для системи факультетів фізичної культури в той період, на думку Ю.Д. Железняка, були характерні такі положення:

1. Удосконалювання загальної фізкультурної освіти, особливо в освітніх установах, мета якої – формування здорового стилю життя, забезпечення належного рівня фізичних кондицій і здоров'я всіх

категорій населення як бази для вирішення завдань професійної фізкультурної освіти; підготовка фахівців для успішного вирішення завдань як загальної, так і професійної фізкультурної освіти.

2. Неперервність освіти: не "на все життя", а "через все життя". Це родина; дошкільні освітні установи; початкова, основна й середня школи: гімназія; середні й вищі професійні навчальні заклади; післявузівська освіта (організовані й самостійні форми). У цьому виражалася ступінчастість освіти.

3. Рівневість вищої освіти; перший рівень – перші два роки, в основному загальний для всіх спеціальностей зміст освіти; другий рівень – два роки, з першим рівнем усього чотири – бакалаврат; третій рівень: а) шість років – бакалаврат чотири роки й ще два – магістратура й б) п'ять років – дипломований фахівець.

4. Тенденція, яка намітилася до формування університетської фізкультурної освіти.

5. Післявузівська освіта: три роки аспірантура; три роки докторантура: здобування вченого ступеня; організовані форми підвищення кваліфікації, самоосвіта.

6. Об'єднання освітніх структур у єдиний комплекс: класи (8-11), профільовані за спеціальністю "Фізична культура й спорт"; фізкультурно-спортивний (спортивно-педагогічний) лицей (10-11 класи): фізкультурно-спортивний (спортивно-педагогічний) коледж, відділення фізичного виховання педагогічного училища; педагогічний університет (інститут), факультет фізичної культури й спорту; школа – вищий навчальний заклад (Ю.Д. Железняк, 2001).

7. Здійснення професійної фізкультурної освіти на основі ДОС ВПО – комплексу норм і положень, які узгоджують основні вимоги зі змістом, термінами навчання і якості засвоєння цього змісту суб'єктами освіти.

У ДОС ВПО входить "Класифікатор напрямків і спеціальностей вищої професійної освіти"; напрями, які належать до підготовки бакалаврів і магістрів, спеціальності, що відображають профіль підготовки фахівців. Кожний напрям або спеціальність має шифр – шестизначний номер: перші дві цифри – галузь знань або група спеціальностей, другі дві цифри – напрямок усередині галузі знань або номер спеціальності, останні дві цифри – профіль галузі знань або номер спеціалізації.

8. Підготовка бакалаврів і магістрів проводиться за напрямом 521900 – "Фізична культура" і напрямком 540500 – "Педагогіка, профіль – фізична культура": бакалавр – 540506, магістр – 540520.

Робота з підготовки бакалаврів і магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах проводилася в експериментальному варіанті, основна увага була зосереджена на підготовці дипломованих фахівців. Принципово важливим у цей період було збільшення тривалості підготовки дипломованих фахівців із чотирьох до п'яти років до шести років.

9. Підготовка фахівців у галузі фізичної культури й спорту проводиться з наступних спеціальностей: 022300 – "Фізична культура й спорт". Кваліфікація "Педагог з фізичної культури й спорту"; 030400 – "Допризовна фізична підготовка". Кваліфікація "Викладач допризовної й фізичної підготовки"; 040700 – "Валеологія". Кваліфікація "Педагог-валеолог".

10. У системі педагогічної освіти здійснюється підготовка з додаткових спеціальностей (ДС).

До спеціальності 022300: 1) ДС – 030400. Кваліфікація "Педагог з фізичної культури й спорту. Викладач допризовної й фізичної підготовки". 2) ДС – 040700 – "Валеологія". Кваліфікація "Педагог з фізичної культури й спорту. Педагог-валеолог". 3) ДС – 330100 – "Безпека життєдіяльності". Кваліфікація "Педагог з фізичної культури й спорту. Вчитель з основ безпеки життєдіяльності". 4) ДС – 031300 – "Соціальна педагогіка". Кваліфікація "Педагог з фізичної культури й спорту. Соціальний педагог". 5) ДС – 011600 – "Біологія". Кваліфікація "Педагог з фізичної культури й спорту, вчитель біології". 6) ДС – 031400 – "Андрологія". Кваліфікація "Педагог з фізичної культури й спорту. Андролог".

До спеціальності 030400: 1) ДС – 022300. Кваліфікація "Викладач допризовної й фізичної підготовки. Педагог з фізичної культури й спорту". 2) ДС – 330100. Кваліфікація "Викладач допризовної й фізичної підготовки. Учитель з основ безпеки життєдіяльності". 3) ДС – 031300. Кваліфікація "Викладач допризовної й фізичної підготовки. Соціальний педагог". 4) ДС – 031400. Кваліфікація "Викладач допризовної й фізичної підготовки. Андролог".

11. На факультетах фізичної культури у рамках спеціальності 022300 – "Фізична культура й спорт" проводилася робота зі спеціалізаціями, які поглиблюють знання й уміння в певній частині цієї спеціальності. Це такі спеціалізації: 022301 – "Фізичне виховання в дошкільних і шкільних закладах"; 022302 – "Виховна робота в дитячих будинках та інтернатах"; 022303 – "Організація масового й дитячо-юнацького спорту"; 022304 – "Спортивна підготовка"; 022305 – "Фізична реабілітація"; 022306 – "Менеджмент у фізичній культурі й спорті"; 022307 – "Туристсько-екскурсійна робота" [1: 49].

За даними Ю.Д. Железняка, з 74 вищих навчальних закладів, які мають факультети фізичної культури, в 59 проводиться робота із семи різних спеціалізацій, з них 39% відводиться на "Спортивну підготовку", 36% – на "Фізичну реабілітацію" [1: 49].

Для розробки програм, підготовки підручників і навчальних посібників для студентів вищих навчальних закладів фізкультурного профілю були залучені такі відомі науковці, як академіки Російської академії освіти; В.В. Кузін, Ю.М. Портнов; доктори наук, професори: І.М. Бугін, Я.С. Вайнбаум, А.Д. Вікулов, Ю.Д. Железняк, В.С. Левін, Л.І. Лубишева, О.В. Матицін, В.М. Мінбулатов, Л.Д. Назаренко, Н.Д. Овчинников, П.К. Петров, Г.І. Попов, В.П. Савін, Ю.І. Смирнов, Ж.К. Холодів; кандидати наук, професори: Б.Р. Голощапов, М.Л. Журавін, М.Е. Кутепов, М.М. Полєвщиков.

Важливим етапом розвитку системи підготовки кадрів для галузі фізичної культури й спорту стало виникнення розробки та введення в дію у 2000 році державних освітніх стандартів нового покоління. Перспективним шляхом удосконалення вищої фізкультурної освіти в Росії є ініціатива Г.Н. Пономарьова та інших виділити фізичну культуру як самостійний напрямок у галузі 540000 – "Освіта" [2: 10].

На думку Г.Н. Пономарьова, необхідність виділення напрямку "Освіта в галузі фізичної культури" обумовлено новим розумінням фізичної культури як самостійного наукового й освітнього об'єкта, розгляд якого ведеться у двох ракурсах – теоретичному й прикладному, що багато в чому визначає специфіку підготовки педагога в галузі фізичної культури й фахівця в галузі фізичної культури й спорту; специфікою (в частині умов реалізації, змісту й вимог до рівня освіченості випускника) основних освітніх програм, реалізованих у багаторівневій системі підготовки; необхідністю апробації нових основних програм для різних сфер діяльності в галузі освіти (дитячі рекреаційні та реабілітаційні установи, військові навчальні заклади різного типу (в тому числі суворівські, кадетські й морські корпуси); необхідністю підготовки педагогів-дослідників, орієнтованих на дослідницьку й освітню діяльність у галузі фізичної культури як виду загальної культури й необхідного компонента освіти на всіх його рівнях.

У зв'язку зі зміною переліку педагогічних спеціальностей, підготовка дипломованих фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах здійснюється зі спеціальностей 033100 – "Фізична культура", кваліфікація "Педагог з фізичної культури"; 033200 – "Фізична культура з додатковою спеціальністю", кваліфікація "Педагог з фізичної культури (і відповідно до додаткової спеціальності); 033300 – "Безпека життєдіяльності", кваліфікація "Учитель безпеки життєдіяльності".

Крім цих спеціальностей, факультети фізичної культури, які мають у своєму розпорядженні необхідні умови, здійснюють підготовку фахівців зі спеціальностей 022300 – "Фізична культура й спорт", кваліфікація "Фахівець із фізичної культури й спорту" і 022500 – "Фізична культура для осіб з відхиленнями в стані здоров'я (адаптивна фізична культура)", кваліфікація "Фахівець із адаптивної фізичної культури".

Отже, концептуальні засади професійної підготовки фахівців з адаптивної фізичної культури базувалися на прийнятих у 1994 році "Основах законодавства Російської Федерації про фізичну культуру й спорт" (ст. 18 "Фізична культура й спорт інвалідів") та у 1999 році Федерального Закону про фізичну культуру й спорт у Російській Федерації (ст. 18 "Організація фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів з інвалідами").

Таким чином, соціально-економічна ситуація в Російській Федерації призвела до різкого скорочення потреби у вузькопрофільних фахівцях і до усвідомлення необхідності розширення номенклатури спеціальностей з різних напрямів у сфері фізичної культури та спорту. Система підготовки, підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів, здатних ефективно реалізувати потенціал адаптивної фізичної культури у вирішенні проблем комплексної реабілітації й соціальної інтеграції інвалідів і осіб з відхиленнями в стані здоров'я, є найважливішим компонентом інфраструктури, необхідної для даної категорії населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шапкова Л.В. Характеристика субъекта педагогической деятельности в адаптивной физической культуре / Л.В. Шапкова // Адаптивная физическая культура. – 2002. – № 1. – С. 16-20.
2. Пономарев Г.В. Государственные образовательные стандарты в области физической культуры и спорта: проблемы и перспективы совершенствования / Г.Н. Пономарев // Теория и практика физической культуры. – 2000. – № 12. – С. 9-14.
3. Потапов В.Н. Физкультурное образование Западной Сибири: состояние и перспективы / В.Н. Потапов, П.Г. Смирнов // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 3. – С. 10-13.
4. Сидоренко В.Г. Фундаменталізація професійної підготовки як один із пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти в Україні / В.Г. Сидоренко, С. Білевич // Вища освіта в Україні. – 2004. – № 3. – С. 35-41.
5. Чудна Р.В. Концептуальні основи фізичного виховання неповносправних в США / Р.В. Чудна // Вища освіта в Україні. – 2004. – № 3. – С. 24-29.
6. Железняк Ю.Д. Підготовка спеціалістів по фізической культуре и спорту в системе педагогического образования / Ю.Д. Железняк // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 5. – С. 47-53.

Матеріал надійшов до редакції 02.09. 2008 р.

Карпюк Р.П. Профессиональная подготовка будущих специалистов по адаптивной физической культуре в Российской Федерации.

В статье рассматривается содержание и особенности профессиональной подготовки будущих специалистов с адаптивной физической культуры в Российской Федерации.

Анализируются государственные образовательные стандарты в высшем профессиональном образовании в историческом контексте. Определено влияние социально-экономической ситуации в Российской Федерации на расширение номенклатуры специальностей разных направлений в сфере физического воспитания и спорта.

Karpyuk R.P. Professional Preparation of Adaptive Physical Training Future Experts in Russian Federation.

The content and peculiarities of professional training of adaptive physical training future experts in Russian Federation are considered in the article. The State educational standards in higher professional training in the historical context are analysed. The influence of social-economic situation in Russian Federation on the specialties' range widening in the sphere of physical training and sport is defined.